

ISBN: 978-625-7303-80-4

© 2018 Ketebe Kitap ve Dergi Yayıncılığı A.Ş.

ketebe.com

Ketebe Yayınları: 459

İslam Felsefesi

Yayın Yönetmeni

Furkan Çalışkan

Dizi Editörü

Yusuf Genç

Yayıma Hazırlayan

Ümit Aksoy

Düzeltili

Hande Yıldırım Önsöz

Kapak

Harun Tan

Mizanpaj

Nilgün Sönmez

1. BASKI

Mayıs 2021
İstanbul

Ketebe Yayınları

Sertifika No. 49619

Maltepe Mahallesi Fetih

Caddesi No: 6 Dk: 2

Topkapı 34010 İstanbul

Tel: 212.612 29 30

e-mail: ketebe@ketebe.com

Baskı ve Cilt

Mega Basım Yayın San. ve Tic. A.Ş.

Cihangir Mah. Güvercin Cad.

No: 3/1 Baha İş Merkezi A Blok

Kat: 2 34310 Haramidere -

Avclar / İstanbul Sertifika No: 44452

Tel: 212.412 17 00

© Eserin her hakkı anlaşmalı olarak Ketebe Kitap ve Dergi Yayıncılığı A.Ş.'ne aittir.
İzinsiz yayımlanamaz. Kaynak gösterilerek alıntı yapılabilir.

Dilde Kesinlik Sorunu

Anlatabilmenin İmkânı

MEHDİ CENGİZ

Mehdi Cengiz

1992 yılında Gaziantep'te doğdu. 2013 yılında Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'nden mezun oldu. Aynı yıl Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü'nde yüksek lisansa başladı. Bu dönemde Artvin Çoruh Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'nde araştırma görevlisi oldu. 2016 yılında başladığı doktoraı "Fahreddin er-Râzî'de Lafzın Manaya Delâleti Bağlamında Dilde Kesinlik Problemi" adlı teziyle 2020 yılında tamamladı. Bu dönemde AYP kapsamında İSAM'da çalışmalarını sürdürdü. Hâlihazırda Artvin Çoruh Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Temel İslam Bilimleri Bölümü'nde öğretim elemanı olarak görevini sürdürmektedir.

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ.....	7
GİRİŞ.....	9
DİLDE KESİNLİK PROBLEMİ VE KONUYLA	
İLGİLİ TEORİLER	13
Dilde Kesinlik Problemi	13
Dilde Kesinliği Belirleyen İki Öge: Sened ve Metin.....	25
Sened.....	30
Metin.....	40
Dilin Kat'iliği Teorisi.....	52
Dilin Zanniliği Teorisi.....	56
Tümevarım Teorisi.....	67
Karîne Teorisi	70
RÂZÎ'YE GÖRE DİLDE KESİNLİĞE ENGEL	
OLAN FAKTÖRLER	71
Dil Malzemesinin Günümüze İntikali Problemi	72
Aklî Delil	81
Naklî Delil	82
Dil Malzemesinin Nakline Yönelik İtirazlar.....	88
Arap Şiirinde Lahin İddiası.....	123

Akil ve Nakilden Mürekkep Delil.....	132
Dilin Doğası ile İlgili Faktörler	138
İştirâk	138
Mecaz.....	152
Nakil.....	167
Takdîm ve Te'hîr.....	173
İzmâr/Hazif/Ziyâde.....	181
Çevresel Faktörler	193

DİLSEL DELÂLETİN ZANNİLİĞİ İLE İLGİLİ RÂZÎ'NİN

ESERLERİNDEKİ FARKLILIKLAR.....	203
Dilsel Delâletin Epistemik Değeri ile İlgili Farklılıklar	207
Dilsel Delâletin Kesinlik İfade Etmemesi.....	209
Dilsel Delâletin Zanniliği Teorisinin İlgili İhtimallerle Zikredildiği Yerler.....	210
Dilsel Delâletin Zanniliği Teorisinin İlgili İhtimallerden Bağımsız İşlediği Yerler.....	219
Dilsel Delâletin Kesinlik İfade Etmemesi.....	233
Dilsel Delâletin Karineyle Kesinlik İfade Etmemesi.....	239
Râzî'de Dilsel Delâletin Kesinliğine Engel Olan İhtimaller ve Bunların Sayısı ile İlgili Farklılıklar.....	259
SONUÇ.....	285
KAYNAKÇA.....	293

ÖNSÖZ

İslamî ilimler tarihi içerisinde çok önemli bir yere sahip olan Fahreddin er-Râzî; kelâm, felsefe ve mantık alanında ortaya koyduğu teorilerle İslam düşünce geleneğinin şekillenmesinde önemli bir rol oynamıştır. Bundan dolayı gelenek içerisinde *kurucu düşünür* (imam) olarak anılmıştır. Râzî, zikredilen aklî ilimler hakkında kaleme aldığı eserler ve yazdığı Kur’ân-ı Kerîm tefsiriyle kendisinden bigâne kalınamayacak büyük bir ilim mirası bırakmıştır.

Elinizdeki çalışma lafız-mana ilişkisi bağlamında Râzî’nin ortaya koyduğu dilsel delâletin zannîliği teorisini tanıtmak amacıyla yazılmış ve “Fahreddin er-Râzî’de Lafzın Manaya Delâleti Bağlamında Dilde Kesinlik Problemi” adıyla doktora tezi olarak savunulmuştur. Bu düşünceye göre konuşan birisinin, muhatabına duygu ve düşüncelerini aktarırken kullandığı dil, matematiksel kesinlik sağlamak açısından yetersizdir. Böyle bir kesinliğe ancak karînelerle ulaşılabilir. Dolayısıyla karîne olmadığında dil verilerinin kesinlik ifade ettiğini söylemek mümkün değildir.

Çalışmada ilk olarak dilde kesinlik probleminin ne olduğu hakkında kavramsal bir çerçeve çizilip bu konu tarihî ve nazarî bağlam içerisinde tartışılacaktır. Birinci bölümde, dilde

kesinlik problemi hakkında bilgi verilip kesinliği belirleyen iki temel öğe olan sened ve metin üzerinde durulacaktır. Arkasından konuyla ilgili öne sürölen teoriler tasnife tâbi tutulup incelenecektir. İkinci bölümde, dilde kesinliğe engel olan olasılıkların tartışılması amaçlandığından ilgili ihtimaller üç kısma ayrılarak değerlendirilecek ve bunların dilde kesinlikle ilişkisi tetkik edilecektir. Son bölümde ise, Râzî'nin kitaplarında geçen farklılıklar incelenecektir. Burada dilsel delâletin epistemik değeri ile ilgili zikredilen farklılıklar tartışılıp Râzî'ye göre kârine ile kesinliğe ulaşılabileceği öne sürölecektir.

Bu kitapla, İslam düşünce geleneğinin önemli sorunlarından biri olan dilin zanniliği meselesinin yalnızca kelâm ve fıkıh usölüyle alakalı olmayıp bir dil teorisi olarak da incelenebileceği gösterilecektir. Bu çalışmanın Râzî'nin düşünce dünyası, dilin zanniliği ve karîne teorisi ile ilgili tartışmalara yardımcı olacağını umuyorum.

Çalışmanın hazırlanması esnasında gerek fikirleriyle gerek kaynaklara ulaşmam noktasında bana yardımcı olan kıymetli meslektaşlarıma teşekkür etmeliyim. Bunlar arasında Prof. Dr. Şükran Fazlıoğlu'nu özellikle zikretmeliyim. Yaptığı eleştiriler ve katkılarla çalışmanın şekillenmesinde önemli yardımları oldu. Çalışmayı hazırlarken sık sık kapısını çalıp fikir alışverişinde bulunduğum Prof. Dr. Ömer Türker ayrıca anılmayı hak ediyor. Bu süreçte istifade ettiğim isimler arasında Prof. Dr. İhsan Fazlıoğlu, Doç. Dr. Eşref Altaş, Dr. Öğr. Üyesi Ali Benli ve Dr. Abdullah Yıldırım geliyor. Hepsine müteşekkirim. Doktora sırasında AYP kapsamında aldığım destekten dolayı TDV İslam Araştırmaları Merkezi'ne (İSAM), rahat bir çalışma ortamı sunduklarından dolayı İSAM Kütüphanesi çalışanlarına ve eserin yayımlanmasını üstlenen Ketebe Yayınları'na teşekkür ederim.

Mehdi CENGİZ

Hopa, 2021

GİRİŞ

Kutsal kitabın insanla ilişki kurması yani ilahî metnin yorumlanması, ilgili metnin inzal olunan kavmin dilini taşıması, onların anlayabilecekleri kelimelerden ve buna uygun anlam seviyelerinden oluşması gibi bir dizi şartı gerektirir. Metnin ifade ettiği mananın anlaşılması için insanın anlama kudretini aşmaması ve ona bahşedilmiş olan akılla çelişmemesi de bu şartlar arasında değerlendirilebilir. İlahî metnin muhtevası, gayb ve şehâdet âlemine ilişkin bilgi ve taleplerden oluştuğundan metin yorumunun alanı, insanoğlunun söz ve yazılarından farklı olarak iki farklı varlık düzlemini ilgilendirir. Her iki seviyedeki bilginin doğru anlaşılması, cümlenin gramatik ve belâgî anlamını ifade eden “sözel bağlam” ve dış dünyadaki gerçeklik (vâki‘) ile lafız arasındaki uygunluğu anlatan “gerçek bağlam”la doğrudan ilişkilidir. Bir ifadenin sözel bağlamı; o dil içerisindeki gramatik kullanımların tespit edilip ilahî metne uygulanması ile, gerçek bağlamı ise metnin mefhumunun, aklın temel ilkeleri ve dış dünyadaki realite ile çelişmemesiyle bilinebilir. Bu düşünce, şehâdet âlemi açısından makul karşılanmakla beraber, başta Tanrı’nın haberî sıfatları olmak üzere, gaybî konularda çeşitli problem ve tartışmalara neden olmaktadır. Kelâm geleneğinin önemli problemlerinden olan